

МОТИВИ

КЪМ ПРОЕКТ НА НАРЕДБА ЗА УТВЪРЖДАВАНЕ НА МЕДИЦИНСКИ

СТАНДАРТ ПО СЪДЕБНА ПСИХИАТРИЯ

I. Причини, които налагат приемането на проекта на наредба

Проектът на наредба е изготвен в изпълнение на чл. 6, ал. 1 от Закона за лечебните заведения, съгласно който дейността на лечебните заведения и на медицинските и другите специалисти, които работят в тях, се осъществява при спазване на медицинските стандарти за качество на оказваната медицинска помощ и осигуряване защита на правата на пациента.

С медицинските стандарти се определят минималните задължителни изисквания към структурите за осъществяване на дейностите по определени медицински специалности или изпълнение на отделни медицински дейности за осигуряване на качествена профилактика, диагностика, лечение, рехабилитация и здравни грижи за пациента. Те се утвърждават с наредби на министъра на здравеопазването и включват: основна характеристика на медицинската специалност (медицинската дейност); изисквания към лицата, осъществяващи професионална дейност по медицинската специалност (медицинската дейност); изисквания за осъществяване на дейностите по медицинската специалност (медицинската дейност) в структури на извънболничната и болничната помощ.

Чрез медицинските стандарти се осигурява нормативната база за правилна организация на медицинската дейност в обхвата на медицинските специалности и медицинските дейности на всички нива на здравната система в Република България и се въвеждат изисквания за гарантиране на качеството на оказваната медицинска помощ и осигуряване на защита на правата на пациентите.

Медицинските стандарти са предпоставка за извършване на предварителна оценка и последващ контрол на медицинските дейности, както и за преценка до каква степен е осъществено дължимото поведение на медицинските специалисти, ангажирани с диагностично-лечебния процес.

Съдебната психиатрия е медицинска специалност по смисъла на Наредба № 1 от 2015 г. за придобиване на специалност в системата на здравеопазването. Към настоящия момент липсва наредба за утвърждаване на медицински стандарт по „Съдебна психиатрия“. Досега дейностите в обхвата на съдебната психиатрия, бяха част от

стандарта по психиатрия, което ограничава възможностите за развитие на дейностите и структурите и не отговаря на съвременните професионални и контекстуални изисквания.

Медицинският стандарт „Съдебна психиатрия“ е разработен на базата на общоприети медицински и юридически правила и принципи, както и на базата на получените резултати от емпирични изследвания. Чрез този стандарт се осигурява нормативната база за правилна организация на медицинската дейност в обхвата на медицинската специалност „Съдебна психиатрия“ на всички нива на здравната система в Република България и се въвеждат изисквания за гарантиране на качеството на оказваната медицинска помощ, спазване на принципите на добрата медицинска практика и осигуряване на защита на правата на пациентите.

Липсата на медицински стандарт би довела до липса на ефективни механизми и обективни критерии за гарантиране на качеството на дейността в обхвата на медицинската специалност „Съдебна психиатрия“, на спазването на принципите на добрата медицинска практика и осигуряването на защита на правата на пациентите. Това означава липса на регулация на посочения кръг обществени отношения, по сила на която да се дефинират и регламентират обективните и субективни изисквания, включени в обхвата на медицинските дейности по тази медицинска специалност. Тази липса би имала негативен ефект върху работата на лечебните заведения, както и върху предоставянето на грижата и резултатите на пациентите.

Съдебната психиатрия е медицинска специалност, обект на която са съдебно-медицинската експертиза и правния статус на психично болни пациенти. Съдебната психиатрия изучава и разрешава проблемите на граничната област между психиатрията и правото. Въпреки спецификата в компетентностите и дейностите на съдебната психиатрия тя остава неделима част от останалите медицински специалности по отношение на грижата за пациента, спазването на неговите права и придържането към деонтологичните принципи. Дейностите в областта на съдебната психиатрия не са обичайни медицински дейности. Обект на обслужване са всички лица, за които орган на правораздаването е издал разпоредителен документ за експертното им освидетелстване.

Медицинският стандарт по съдебна психиатрия урежда обществени отношения, свързани с оценката на психичното състояние и поведението на лицата със или без психични разстройства, за изясняване на проблеми в интердисциплинарната област между психиатрията и правото, като на базата на медицински и психиатрични компетенции и критерии се достига до оценки и отговори на правни въпроси. Това се осъществява чрез диагностика, анализ и експертиза на базисните психични годности на

освидетелстваните индивиди, както и чрез разпознаване, анализ, оценка, овладяване и преодоляване на обществено опасни тенденции при пациентите, с обслужването им, опазването на техните права и гарантиране на сигурността на обществото. Специален обект на съдебната психиатрия е психичното здраве на лишените от свобода.

Към момента в България се наблюдава дефицит в обслужването на обектите на съдебната психиатрия, свързан както с недостатъчен капацитет на материалната база, така и с броя специалисти лекари по съдебна психиатрия. Недостигът на съдебни психиатри и съдебно психиатрични структури е сериозен проблем, който засяга обществения интерес по-много направления, включвайки съдебната система, прокуратурата, структурите на МВР, психиатричните лечебни заведения, спешната и планова медицинска помощ, структурите за лишаване от свобода и др. Това се отнася също и за неравномерното териториално разпределение на тези услуги. Важно е да се отбележи, че тежестта на професията, свързаните с нея специфични отговорности и големият социален натиск я превръщат в малко желана за завършващите лекари. В последните няколко години се усеща изключително силно нуждата от действия в регламентирането на границите на специалността и връзките ѝ с други области на медицината и обществения живот.

Всичко казано до тук налага задължителното изготвянето на стандарт по специалността „Съдебна психиатрия“, който освен да регламентира добрата медицинска практика в областта на съдебната психиатрия същевременно да очертае насоките за развитие на дейностите по съдебна психиатрия в България с оглед модерно и качествено обслужване на пациентите и защита на интересите на обществото, адекватно обслужване на съдебната система, прокуратурата, следствието и пенитенциарната система.

II. Цели на проекта на медицински стандарт „Съдебна психиатрия“.

С проекта на настоящия медицински стандарт се цели да се създаде мотивирана правна регламентация на принципите, критериите за извършването на медицинските дейности в обхвата на медицинската специалност “Съдебна психиатрия“, на изискванията към структурите, персонала, оборудването и дейността, чрез която да се гарантира едновременно достъпа на населението до услугите, както и качеството на тези услуги, в обхвата на медицинската специалност, при осигуряване защитата на правата на пациентите. Основна цел на разработения стандарт е да осигури нормативна рамка, която да регламентира организацията и осъществяването на дейностите в обхвата на специалността.

Основните цели на стандарта включват:

1. Осигуряване на компетентни експертни оценки. Да се предлагат на органите на правораздаването научно аргументирани експертни становища относно психичното състояние и психичния капацитет на лица, участващи в наказателни, граждански или административни процедури.

2. Повишаване на професионалната компетентност. Да се развиват знанията и уменията на специалистите в различните области на съдебно-психиатричната експертиза (психиатрия, клинична психология, сексология, зависимости, детска психиатрия).

3. Поддържане на професионални и етични стандарти. Да се гарантират висока компетентност, професионализъм и етични принципи на психиатрите в ролята им на вещи лица.

4. Осигуряване на сигурност и баланс между права и обществен интерес. Да съчетае грижата за правата на лица с психични разстройства с гарантирането на безопасността и сигурността на обществото.

5. Определяне на границите на съдебната психиатрия.

6. Определяне на нивата на компетентност на структурите, които осъществяват дейността.

7. Определяне на професионалната компетентност на специалистите, които осъществяват дейността;

В изпълнение на поставените цели предложеният медицински стандарт урежда:

1. Основна характеристика на специалността. Дефиниция – съдебната психиатрия като специалност на границата между психиатрията и правото. Цели и задачи – експертни оценки, повишаване на компетентността, подготовка на специалисти, поддържане на професионални и етични стандарти.

2. Видове дейности. Диагностика и експертна оценка на лица (живи и посмъртни експертизи); Освидетелстване при задължително/принудително лечение; Оценка на риска; Изготвяне на експертни заключения. Дейностите по съдебна психиатрия, осъществявани от лекарите психиатри и съдебни психиатри са описани в стандарта и включват: извършване на прецизна комплексна базисна диагностика и експертна оценка на годността на лицата, за които е възложено психиатрично експертно освидетелстване; оценка на психичното състояние на живи лица; съдебнопсихиатрично проучване на медицинска документация – самостоятелно изследване на медицинска и друга документация, с цел отговор на разнообразни въпроси в компетентността на съдебната психиатрия; посмъртна оценка на психичното състояние – оценка на

психичното състояние за определен минал период чрез проучване и анализ на медицинска и друга документация; освидетелстване на психиатрични пациенти относно тяхното лечение и ресоциализация, при прилагането/отменяването на задължително или принудително лечение и след спешно настаняване; оценката на риска като важна област от функционирането на пациентите; дейности по обслужването на лицата с психични разстройства с рисково поведение - провеждане на експертни освидетелствания и изготвяне на експертни заключения.

3. Изисквания към специалистите. Лекар по съдебна психиатрия – пълен обем дейности. Лекар по психиатрия – съдебно-психиатрични дейности в екип, специфични знания. Специализант по съдебна психиатрия – дейности под супервизия. Етични и деонтологични изисквания към експерта. Ясно и точно са разписани специалистите, които извършват дейности в областта на съдебната психиатрия, както и необходимата степен на тяхната квалификация. Водещи специалисти са лекарите с призната специалност по „Съдебна психиатрия“.

4. Структури и нива на компетентност. Извънболнична помощ – амбулаторни експертизи. Болнични структури: Първо ниво – обслужване на пациенти с нисък риск; Второ ниво – прием по спешност, краткосрочно обслужване на лица с високо рисково поведение; Трето ниво – дългосрочно обслужване на високорискови лица; специализирани стационари за задържани и лишени от свобода. Центрове за психично здраве – със или без легла, съобразно нивото. Регламентирани са изискванията към структурата, персонала, оборудването и дейността по медицинската специалност “Съдебна психиатрия“ в тези лечебни заведения. Посочените минимални изисквания към оборудването и човешките ресурси в извънболничната и болничната помощ гарантират от една страна качествено изпълнение на дейностите, предвидени да се извършват в съответните структури и от друга страна минимално административно регулиране. Съобразно тежестта и сложността на извършваната дейност, клиничните звена е необходимо да разполагат с определен брой специалисти със съответната професионална квалификация и компетентност, да отговарят на определени изисквания, да са оборудвани и да разполагат със специално оборудвани помещения, както и с други клинични и параклинични звена, необходими за осъществяване на комплексен и мултидисциплинарен подход при извършването на дейностите. С изпълнението на тези изисквания се гарантира качеството извършваните дейности и адекватна грижа за обектите на съдебнопсихиатричните дейности.

5. Принципи и етични стандарти: законност, процесуална и познавателна независимост на вещото лице, научна обоснованост на средствата и методите, използвани при експертното изследване, добросъвестност, обективност, всеостранност и пълнота на експертното изследване, поверителност и спазване на професионалната етика. Като допълнение към гореописаните принципи са подчертани и морално-етичните и деонтологично-психологичните норми, към които задължително трябва да се придържа съдебния психиатър, като напр. да не допуска емоционално ангажиране с лице с психично разстройство, да създава и опазва емпатична професионална позиция, а лице с психично разстройство да бъде възприемано с всичките му особености и различия и да бъдат зачитани правата му. Законност, независимост, научна обоснованост; Добросъвестност, обективност, пълнота, поверителност; Забрана за смесване на роли (експертиза/лечение/консултация); Информирано съгласие и права на пациента; Емоционален неутралитет и предотвратяване на стигма и дискриминация.

6. Експертизи. Алгоритъм на съдебно-психиатричната експертиза; Изисквания към езика и формата на заключението (ясен, разбираем, недвусмислен).

III. Финансови и други средства, необходими за прилагането на новата уредба

Изискванията към структурите, които осъществяват дейност по „Съдебна психиатрия“ от различните нива на компетентност са в съответствие с досега съществуващите възможности на лечебните заведения, с известни промени, отговарящи на съвременните критерии за осъществяване на дейността. Проектът на стандарт не установява по-високи изисквания към структурите, персонала, оборудването и дейността по специалност „Съдебна психиатрия“ от съществуващите до момента, това означава, че лечебните заведения, които към момента осъществяват дейността, няма да са необходими допълнителни инвестиции за привеждането им в съответствие с новата нормативна уредба. Като изключение следва да се посочат изискванията по т. 3.3.1. и 3.4.1., раздел 3 от проекта за медицински стандарт по съдебна психиатрия. В тази връзка очакваните финансови разходи, съответстващи на регламентираното оборудване са приблизително в размер на 5 000 лв.

За структури по съдебна психиатрия, които предстои да бъдат създадени съгласно изискванията на този стандарт, необходимите финансови средства са свързани основно с осигуряване на апаратурата и оборудването, както и на персонала за съответното ниво на компетентност. По отношение на необходимите финансови средства

за осигуряване на минималния брой персонал съгласно изискванията на настоящия проект следва да се има предвид, че всяко лечебно заведение самостоятелно определя размера на възнагражденията на служителите при съобразяване с минималния месечен размер на осигурителния доход за съответната икономическа дейност и квалификационна група професии, определен със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за съответната календарна година. Към настоящия момент минималният месечен размер на осигурителния доход за лекарите и специалистите по здравни грижи, работещи в болница, е както следва: за началник клиника/началник-отделение – 1103лв., за лекар – 1077лв., за медицинска сестра – 1077 лв. Не са необходими допълнителни средства за оборудване на специализирана практика в извънболничната помощ, при осъществяване на минималния обем дейности по съдебна психиатрия.

Съгласно Наредба № 2 от 2011 г. за условията и реда за извършване на съдебномедицинските, съдебнопсихиатричните и съдебнопсихологичните експертизи, включително и за заплащането на разходите на лечебните заведения, разходите по извършване на съдебнопсихиатричните експертизи се формират от разходите на лечебното заведение и разходите за възнаграждение на вещото лице. Възнаграждението на вещото лице се определя съгласно условията и реда на глава четвърта от Наредба № 2 от 2015 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица (ДВ, бр. 50 от 2015 г.). Лечебните заведения имат право на възстановяване на разходите, направени за извършената експертиза, които включват преки и непреки разходи, както и при необходимост на допълнителни разходи, свързани с извършването на съответната експертиза съгласно максималните размери на разходите, определени в приложението. Органите, назначили експертизата, заплащат разходите на лечебните заведения.

Настоящият нормативен акт не предвижда промени в реда за формиране и заплащане на разходите за съдебно психиатрични експертизи, поради което не се изискват допълнителни бюджетни средства във връзка с издаването на стандарта.

С проекта на стандарт не се създават нови регулаторни режими и не се засягат съществуващи режими и услуги. Проектът няма да окаже въздействие върху административната тежест за физическите и юридическите лица.

Извън финансовите средства, с които да бъдат осигурени, в т.ч. и необходимите човешки и материални ресурси, не са необходими други средства на лечебните заведения, за да осъществяват дейностите в областта на съдебната психиатрия.

IV. Очаквани резултати от приемането проекта на наредба.

1. Повишаване на качеството и надеждността на съдебнопсихиатричните експертизи. Редуциране броя на повторните и допълнителни експертизи. Установяване на стандартизиран подход към диагностика, оценка на риска и формулиране на заключения. Прилагането на наредбата за утвърждаване на медицински стандарт е свързано с осигуряването на достъп на пациентите до по-високо качество на медицинските дейности по съдебна психиатрия чрез прилагане на единни и обосновани принципи, правила и критерии за извършването на медицинските дейности в обхвата на медицинската специалност. Намаляване на субективността и противоречията в експертните оценки.

2. Уеднаквяване на практиките. Хармонизиране на работата между различните структури и специалисти в съдебната психиатрия. Създаване на ясни алгоритми и критерии за оценка на психичното състояние и рисковото поведение.

3. Подобряване на сигурността в обществото. Навременно разпознаване и овладяване на обществено опасни тенденции при пациенти с психични разстройства. Точна регламентация на задължително и принудително лечение.

4. По-добра защита на правата на лицата с психични разстройства. Гарантиране на информирано съгласие, етичност и безпристрастност при експертизите.

5. По-добра организационна и институционална рамка. Ясни изисквания към структури и персонал на различни нива (извънболнична помощ, болници, центрове за психично здраве). Създаването на правна регламентация на изискванията към структурите, персонала, оборудването и дейността по медицинската специалност ще гарантира достатъчна по обем и качество медицинска услуга с произтичащите от това по-добри резултати за обслужването на пациентите и защита на техните права, като същевременно се защитават и интересите на обществото. Осигуряване на безопасна среда за работа със съдебнопсихиатрични пациенти.

6. Подобрена кадрова подготовка и развитие на специалистите. Създаване на експерти със специфични знания за взаимодействието психиатрия–право. Системно обучение и супервизия, предотвратяващи професионално изкривяване и емоционална ангажираност. Популяризиране на специалността и представянето ѝ като атрактивна възможност за завършващите лекари. Обучение на нови специалисти по съдебна психиатрия.

7. Подобряване на финансовия резултат от дейностите по съдебна психиатрия.

8. Създаване на предпоставки за опознаване на същността и ролята на съдебната

психиатрия в обществото от служителите на съдебната система, системата на прокуратурата, МВР, пенитенциарната система, спешната медицинска помощ, психиатричната медицинска помощ.

9. Подобряване на комуникацията между институциите при обслужването на пациенти, които са обект на съдебно-психиатрични дейности.

V. Анализ за съответствие на проекта на наредба с правото на Европейския съюз.

След извършен анализ за съответствие с европейското право се установи, че обществените отношения, свързани със съдебната психиатрия като медицинска дейност, предмет на проекта на тази наредба, не са регламентирани в европейското законодателство. Уредбата на този вид обществени отношения, които са предмет на проекта на наредба, е въпрос на национално решение и е от компетентността на отделените държави-членки. Това произтича от разпоредбата на чл. 168, параграф 7 от Договора за функциониране на Европейския съюз, която предвижда изключителна компетентност на държавите-членки по определяне на здравната им политика и организирането и предоставянето на здравни услуги и медицински грижи.

Проектът на медицински стандарт по съдебна психиатрия е съобразен с Конвенцията за защита на правата на човека и на човешкото достойнство във връзка с прилагането на постиженията на биологията и медицината (ратифицирана със закон, приет от 39-то НС на 26.02.2003 г. – ДВ, бр. 21 от 07.03.2003 г., в сила за Република България от 01.08.2003 г.) (Конвенция за правата на човека и биомедицината), Препоръката на Комитета на министрите на страните-членки на ЕС относно защитата на човешките права и достойнство на лица с психично разстройство № R(2004) 101 и др.

На основание чл. 26 от Закона за нормативните актове проектът на наредба и мотивите към него ще бъдат публикувани за обществено обсъждане на интернет страницата на Министерството на здравеопазването и на Портала за обществени консултации за срок от 30 дни.